

НАЦИОНАЛНИЯТ ИДЕАЛ И НАЦИОНАЛНИТЕ ИНТЕРЕСИ НА БЪЛГАРИЯ

доцент д-р Груди Иванов Ангелов

Университет по Библиотекознание и Информационни Технологии – София

THE NATIONAL IDEAL AND THE NATIONAL INTERESTS OF BULGARIA

Ass. Prof. Grudi Ivanov Angelov, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

***Abstract:** This report presents the national doctrine as one of the main factors for the development of the modern state. It is a kind of framework for political parties and the governments issued by them to create continuity in the realization of national interests and goals. The national doctrine is a long-term document, enabling the ruling party or coalition to have a good basis for developing its strategic documents concerning the governance of the state and ensuring the prosperity of the nation. On the other hand, the doctrine also has its deterrent effect regarding the deterrence of desires for a sharp change of strategic interests and objectives of the nation.*

***Keywords:** national doctrine, state, nation, national interests, national goals, strategy, policies.*

Въведение

Българското общество се лута в търсене на своята национална идентичност повече от три десетилетия. От самото начало на така наречения „преход“ сме свидетели на едно неспирно говорене за това каква трябва да бъде нашата родина Република България. През всичките тези години, политици, политически партии и коалиции ни обещава светло бъдеще и благоденствие, но вместо това непрекъснато ставаме свидетели на липсата на здрав разум и единство по въпросите касаещи единето и просперитета на нацията. Дълги години се използва езика на омразата вместо да бъдат намерени механизми, които да обединят лидерите на водещите политически сили за да бъде преодоляно все по-голямото разединение на нацията и да бъде прекратено продължилото десетилетия лутане в търсене на „новите“ демократични ценности. Последните десетилетия се опитваме чрез копиране на различни модели на строителство на държавата и експериментиране на голям брой политически проекти да открием „месията“, който да изведе страната от постоянната криза (най-вече политическа), в която е изпаднала. Не смеем да насочим поглед към самите нас и да посочим основна причина за това разединение: неспособността на българските политици да се обединят около основополагащи идеи, идеали, цели и интереси които биха могли да бъдат заложени в основата на една национална доктрина. Доктрина, която да стане основа за развитие и просперитет на българското общество.

Ако бъде направен анализ на развитието на българската нация, държава и държавност е видно, че „българската нация нерядко е разединена в трудни за държавата моменти, поради неспособността на нашите политици да се обединят около осново-

полагачи идеи.“[1] Тези основополагащи идеи се асоциират с националния идеал (идеали) на България и коректно дефинирани национални цели и интереси. Националните идеал, цели и интереси са основата за разработване на национална доктрина, която да положи основите за възраждане на българската нация и народ.

Българските национални идеали: минало и настояще

Националният идеал за всяка нация и държава изразява нейната голяма, върховна цел, която да представлява една своеобразна връзка между минало, настояще и бъдеще. Идеалът представлява динамична категория, отразяваща конкретни исторически цели и задачи. Същият, насочва фокуса на нацията към единството на специфични национални ценности, които до голяма степен разкриват историческите стремежи и домогвания на нацията, а така също и за формиране на представата за собственото ѝ призвание.

Националният идеал от друга страна се явява и основа на политическата философия и култура на нацията, който е базис за формиране и съхраняване на националното самосъзнание.

Въпреки, че България никога не е имала официално разработена и приета национална доктрина за разлика от своите съседи Гърция и Република Турция в своето историческо развитие е успяла да изведе и формулира последователно три национална идеала:

1. Независима българска православна църква и българско просвещение
2. Национална свобода и собствена държава.
3. Обединена България в пределите на изконните ѝ етнически земи на Балканите [2].

От посочените три национални идеала е видно, че след края на Първата световна война България остава без изведен и ясно формулиран идеал. Загубата във войната попарва надеждите на българския народ за Обединена България, но по късно в навечерието на Втората световна война цар Борис III и Правителството на проф. Богдан Филев успява макар и за кратко да изпълни националния ни идеал „Обединена България“ без да пролее нито една капка кръв по бойните полета.

С края на Втората Световна война, след извършения на 9-ти септември 1944 г. военен преврат от офицери от политическия кръг „Звено“ с „помощта“ на Червената армия България доброволно се отказва от своя суверенитет с което се отказва и от своя национален идеал. Същият е заменен с апологемата – „Строителство на социализма“, като националният въпрос е почти изоставен, а национализмът се асоциира и разглежда като израз на шовинизъм и фашизъм.

Липсата на национален идеал намира израз в незаинтересоваността и несъпричастността на управляващите по време на тоталитарния режим към съдбата на българите, живеещи в чужбина. Нещо повече, семействата им останали в страната са преследвани, арестувани и изтезавани.

След извършения на 10 ноември 1989 г. политически преврат и настъпилите след това демократични промени се провеждат редица реформи, които задълбочават икономическото и социалното положение на хората в страната. В следствие на отварянето на страната и създадената възможност за пътуване извън пределите ѝ, както и задълбочаващата се икономическа криза довеждат до тежка демографска криза. Това от своя страна нарушава нормалното функциониране на редица системи на държавата като: здравеопазване, образование, култура, отбрана и др.

В продължаващия вече повече от тридесет години преход, България остана без национален идеал и национални цели. Тяхното място бе заето от непреодолимите вътрешноведомствени и партийни интереси и противоречия.

Поставените пред българския народ цели за членство в НАТО и Европейския съюз за известно време замениха националния идеал и насочиха енергията на нацията за определен период в тази посока. След приемането ни в двете организации, мотото на управляващите стана: „България равноправен член на Обединена Европа“.

Националният идеал е едно своеобразно отразяване на различни аспекти от живота и дейностите на нацията в политическо, военно, икономическо, културно и социално отношение. Същите, освен притежаваните количествени и качествени характеристики в различните исторически периоди са били носители на различни теглови коефициенти. По характерни от тях са:

1. **Политическите аспекти** на националния идеал изразяват желанието за развитие на нацията, нейното обединение, единение и генериране на достатъчно национална мощ за да се заяви пред света като страна с достатъчна мощ. Нещо повече, той(*националният идеал*) е ѝ в основата за гарантиране националната независимост, териториалната цялост и суверенитет на държавата както и за изграждането на една независима, суверенна и силна държава. Всичко това води и до повишаване на самочувствието на нацията, надграждане на достойнството и гордостта на гражданите на страната, а в последствие след генерирането на достатъчна мощ и самочувствие до повишаването нейния международен авторитет[3];

2. **Икономическите аспекти** са израз на възжеланията на държавата за осигуряване на благоденствието на всеки отделен гражданин чрез подобряване на условията за работа и живот, увеличаване на заетостта в производството на все повече хора. Повишаването на националния капитал води и до така наречения икономически национализъм, който е следствие от увеличаване на националното производство и следователно на брутния вътрешен продукт(БВП) на България, което от своя страна води и до повишаване на конкурентостта и качеството на стоките и предлаганите услуги;

3. **Военните аспекти** отразяват националната мощ на страната и са гарант за суверенитета и независимостта на държавата. Едновременно с това, отчитайки сложната геополитическа обстановка в региона и света като цяло е необходимо Република България да поддържа въоръжени сили способни да се справят с евентуални предизвикателства, продиктувани от бързо променящата се среда за сигурност и да „гарантират суверенитета, сигурността и независимостта на страната и да защитават нейната териториална цялост.“[4];

4. **Геополитическите аспекти** са в основата на националните идеали на всички нации. Те изразяват стремежът на всяка нация да променя териториалното и геополитическото статукво, особено на държавите от Балканския полуостров. Свидетели сме как през годините с определена цикличност са се променяли териториалното и геополитическото статукво на Балканите. В така създадената среда за сигурност, национализмът се явява един не само демократичен фактор, но и фактор за установяване на мир в региона. От друга страна, той(национализмът) е необходимо да се превърне в непреодолимо препятствие пред опитите за промяна на съществуващото геополитическо статукво на Балканския полуостров и гарант за запазване на мира.

5. **Културните аспекти** на националния идеал са пряко отражение на желанието за непрестанно развитие на нацията в духовно и интелектуално отношение. Културата и образованието са едни от основополагащите фактори за формиране и укрепване на националната идентичност, както и за нейното опазване и съхранение. Следователно, от изключителна важност за постигане на националния идеал се явяват усилията за повишаването на образоваността и културата на гражданите на държавата.

При формулирането на националния идеал е необходимо да се подхожда изключително внимателно като се отчитат особеностите на епохата за която се отнася и да

се определят пътищата и средствата за неговото постигане. От друга страна, за да се реализира този идеал е необходимо управляващите да са национално отговорни и същият да бъде в основата при определянето и постигането на близките и дългосрочни цели на държавата, а също така за формулирането на националните интереси.

Българските национални интереси

От древността до наши дни националните интереси определят отношенията между държавите в даден регион или в глобален мащаб. Те са в основата на противоречията, възникващи между държавите и понякога водят до войни. Това е важен индикатор за трудностите и отговорностите, които възникват при определянето на националните интереси.

Националните интереси са една бързо променяща се (динамична) функция на националния идеал. Същите представляват общата необходимост на нацията да изрази своите права и претенции позовавайки се на нейното историческо развитие. Те биха могли да се отнасят до: територии, население, паметници на културата, съхраняване на историческата памет, както и всичко онова, което свързано с повишаване на нейното духовно и материално състояние. Очакванията от реализирането на националните интереси са получаването на определени ползи, облаги и/или изгода.

Националните интереси, от друга са ѝ пътищата за постигане на националния идеал. Те са активната компонента, която в зависимост от промените в средата за сигурност може да бъде променяна и моделирана във времето. От друга страна, националните интереси може би са ѝ една от най-значимите функции на националната мощ на съвременната държава.

Националните цели и интереси[6] също не са в застой, затова са активни и променящи се. Националната мощ и националната сигурност са сред националните цели, които управлението на държавите се опитва да реализира с инструментариума, използван за повишаване на националната мощ. Националните интереси са главна движеща сила на всяка нация и могат да бъдат насочени към решаването на: -външнополитически въпроси и вътрешнополитически (вътрешнодържавни) въпроси.

В зависимост от предмета им на действие националните интереси е рационално да бъдат групирани като: -Политически; -Икономически; -Културни; -Геополитически и др. Същите трябва да подпомагат формулирането на политиките за изпълнение на поставените национални цели.

Българските национални интереси от освобождението (1878 г.) до днес не са разработвани коректно, системно и последователно, както по отношение на тяхното определяне, разработване и формулиране, така и по отношение на тяхното реализиране.

При научното разработване и формулиране на националните интереси е необходимо да се отделя особено внимание на историческото развитие на въпроси от национално значение[7]. Да се анализират потребностите от решаването на тези въпроси и приносите които биха донесли за нацията след тяхното реализиране. От друга страна е необходимо да се извличат поуки не само от успехите и постиженията, а и от натрупания отрицателен опит при реализирането им. Нашата история е богата на подобни отрицателни примери. Към тези примери се отнасят онези грешки, довели до вреди за българската национална кауза. Много от тях днес наричаме политически абсурди, водещи до национална катастрофа. Политически абсурди са защото са формулирани без да изведен националния идеал на България и без да са определени националните цели. Както е споменато по горе в доклада, националните интереси са пътищата за постигане на идеала на всяка една държава и следователно трябва да бъдат насочени изцяло за неговото изпълнение. В допълнение, интересите

е необходимо да бъдат изведени от националните цели и следователно да бъдат водещи за нацията за дълъг период от време (поне двадесет и пет години).

Поглеждайки националните интереси записани в актуализираната стратегия за национална сигурност [8] е видно, че повечето от тях са в пряка корелация с членството на Република България в НАТО и Европейския съюз без да водят до постигането на „добре формулираните национални цели“, а от друга страна дефинираните национални интереси в стратегията до голяма степен не се различават от стратегическите цели на държавата. В подкрепа на това твърдение се явяват записаните „важни интереси“ като:

- засилване участието на НАТО и ЕС в политиките и механизмите за сигурност в Черноморския регион и продължаване на процесите на интеграция на страните от региона, които са си поставили съответните цели, в европейските и евроатлантическите структури;
- ефективно функциониране на българските институции заедно с тези на ЕС и НАТО за постигане на колективната ни сигурност и подобряване на нейното състояние чрез развитие на оперативната съвместимост;
- поддържане на добросъседски отношения и осигуряване на регионална сигурност и стабилност.

Националните интереси би трябвало да описват как държавата ще изпълни своите стратегически цели, като същите трябва да бъдат отворени и да се простират извън територията на страната. Фокусът на интересите не трябва да бъде насочен към териториални претенции към съседни нам държави или в придобиване на чужди ресурси, а към поддържането българското национално самосъзнание на всички етнически българи, намиращи се извън територията на България. Основна цел на Българската държава трябва да бъде съхраняването на техните национална и културна идентичности, защитаване на техните права и интереси, като и съдействие за подкрепа на страната във всички международни институции.

При определяне на националните интереси е необходимо да се подхожда с умерен реализъм, като бъдат изключени: крайностите, водещи до неоправдан максимализъм, а също така и до nihilизъм, който от своя страна може да бъде изключително вреден. Следователно трябва да бъде намерен баланс между важните потребности и евентуалните вредни последици които биха възникнали при тяхното реализиране. От друга страна, при определяне на националните интереси трябва да бъде преодолян комплексът на „малката страна“, като се отхвърли „помощта“ на велика сила/и при определянето им. Новата история на България е богата на примери за намеса на „великите сили“ в реализиране на националните ѝ интереси. Това може да бъде осъществено доброволно (когато управляващият елит се обърне за помощ към съответната „сила“ за „помощ“) или под натиск.

Определянето и реализирането на националните интереси не трябва да бъде подчинено на политическите пристрастия на една партия или коалиция от партии защото през годините политизирането и политическите крайности често са поставяли отрицателен отпечатък при определянето и реализирането на националните интереси. Нещо повече, при осъществяването на националните интереси е необходимо да се осигури приемственост и последователност за тяхната реализация. За да бъде постигнато това е необходимо национално съгласие, като интересите на нацията бъдат поставени пред интересите на отделните партии, фракции и групировки.

За да бъде определено дали националните интереси са формулирани коректно е необходимо да бъдат създадени и използвани критерии. Тези критерии трябва да подпомогнат работата на управляващия политически елит да определи:

- дали същите допринасят за реализирането на националния идеал;
- техният принос за опазване на свободата и независимостта на нацията и държавата
- степента на риск за държавата при последователното отстояване на формулираните национални интереси.

Заклучение

В заключение може да се направи извода, че националните интереси са основната движеща сила на всяка нация и държава. Същите се базират на националния идеал и националните цели на държавата, като определят националната и държавната политика. Реализирането на същите трябва да бъде първостепенна (основна) задача на всички държавници, политици и общественици, чийто дълг е осигуряването на благоденствието на всеки отделен гражданин на държавата, а също така и просперитета на нацията.

За постигането на националните идеал, цели и интереси разработването на национална доктрина е повече от наложително за да положи основите за възраждане на българската нация и народ.

Благодарности:

Тази публикация е финансирана от Министерството на образованието и науката в изпълнение на Национална научна програма „Сигурност и отбрана“, приета с РМС № 731 от 21.10.2021 г. и съгласно Споразумение № Д01-74/19.05.2022 г.

Литература:

1. Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.Марков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загорев, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век, Българска национална доктрина, Първа част, Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД, с.9, ISBN 954-621-113-3.
2. Г.Велев, А.Гълъбов, Г.Бакалов, Г.Марков, Д.Гоцев, Д.Зафиров, Д.Дойнов, Е.Александров, М.Семов, Х.Кицевски, О.Загорев, С.Воденичаров, България през двадесет и първи век, Българска национална доктрина, Първа част, Фундамент на Българската национална доктрина, София, 1997, Знание ЕООД, с.68, ISBN 954-621-113-3.
3. Нейкова, М. Монография: Гражданското общество – фактор на сигурността в държавата., Издателство “Авангард Прима”, София, ISBN 978-619-239-071-6.
4. Конституция на Република България, ДВ, бр. 12, Сиела-Софт Енд Паблишинг, София, 2007, ISBN 978-954-280-032-3
5. Нейкова, М. Понятието „Национална сигурност“ – съвременни аспекти, Юридически сборник, 2017
6. Теодосиев П. Съвременни дипломатически способности за урегулиране на конфликти и кризисни ситуации“, Научна конференция „Право и Сигурност“, октомври 2022 г., Бургаски свободен университет
7. Захариев, А. Актуални въпроси, относими към обучението в професионално направление „Национална сигурност“. – В: Сборник с доклади от Дискусионна кръгла маса „Академични партньорства в сферата на националната сигурност“. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2022, с. 20-27. ISBN 978-619-201-571-8
8. Актуализирана стратегия за национална сигурност, приета с Решение на НС от 14.03.2018 г., обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г., достъпна на: https://mod.bg/bg/doc/cooperation/20181005_Akt_strateg_NS_RB.pdf (15.10.2023 г.)